

РОЛЬ СФЕРИ ПОСЛУГ У ФОРМУВАННІ ВВП

Конах С.С.

Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України

У статті розглянуто значення сфери послуг для розвитку економіки країни, зокрема у контексті її внеску у формування ВВП. Розглянуто чинники трансформації сфери послуг у постіндустріальній економіці. Визначено сучасні тенденції динаміки структури сфери послуг в Україні. Обґрунтовано необхідність удосконалення державної політики щодо активізації розвитку сфери послуг та вироблення ефективного практичного інструментарію залучення її потенціалу для переходу економіки до моделі зростання.

Ключові слова: сфера послуг, експорт послуг, постіндустріальна економіка, структура ВВП, частка послуг у ВВП.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть розвиток світового господарства характеризується домінуванням сфери послуг як однієї з перспективних галузей економіки, про що свідчить зростання її частки у структурі ВВП багатьох країн світу. Для промислово розвинених країн середньорічні темпи приросту ВВП у сфері послуг випереджають темпи приросту ВВП у виробництві товарів (біля 2,5%). Крім того, у сфері послуг зайнято більше половини працездатного населення світу, зокрема у Німеччині та Італії у цій сфері зайнято біля 40% робочої сили, у Нідерландах – майже 50, а у США – більше 70%. У світовій економіці також спостерігається постійне збільшення обсягів експорту-імпорту послуг, що обумовлено глобалізаційними тенденціями.

У багатьох країнах світу спостерігається зростання попиту на послуги внаслідок підвищення життєвого рівня населення. Поряд з цим, з ускладненням виробництва товарів та посиленням конкуренції, зростає попит на послуги у сфері розподілу товарів (транспортні, фрахтові, страхові, банківські, послуги зв'язку), на виробничі (монтаж, інжиніринг, лізинг), післяпродажні (кредит, обслуговування, ремонт) та послуги з просування товару (маркетингові дослідження, управлінський консалтинг), що обумовлює зростання ролі сфери послуг у розвитку економічних систем в цілому. У зв'язку з цим, набуває особливої актуальності визначення необхідних кількісних та якісних змін сформованої структури сфери послуг в Україні з метою використання її потенціалу для економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сфера послуг є предметом досліджень багатьох українських та зарубіжних вчених, зважаючи на важливість та перспективність її ролі у розвитку економіки. Ряд вчених визначають актуальність розвитку сфери послуг виходячи з теорії постіндустріального суспільства базуючись на працях Д. Белла, Дж. Гелбрейта, В. Іноземцева, М. Кастельса, У. Росту та ін. Проблема забезпечення соціальних стандартів надання послуг та їх ролі у відтворенні людського капіталу присвячено праці Е. Аткинсона, Д. Богині, О. Грішньої, Т. Заяць, В. Куценко, Е. Лібанової, В. Новікова, Л. Якобсона та ін. Окремими дослідниками, серед яких А. Мельник, О. Черниш, Л. Хорева, В. Шопенко та ін., акцентовано увагу на методах та механізмах державного управління сферою послуг. Ряд досліджень та публікацій присвячено зовнішньоекономічній діяльності у функціонуванні сфери послуг та дослідженню міжнародного ринку послуг, серед них праці таких вчених, як: А. Румянцев, Ю. Коваленко, І. Дахно, Т. Циганкова, Т. Кальченко, А. Михайлушкин та ін. Однак, незважаючи на різноманіття та масштабність зазначених досліджень, особливої уваги та науково-

го обґрунтування потребують питання, пов'язані з державним регулюванням розвитку сфери послуг у контексті забезпечення економічного зростання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Удосконалення державної політики щодо активізації розвитку сфери послуг з урахуванням існуючого потенціалу потребує доповнення існуючих здобутків у розробці проблеми формування раціональної структури ВВП, які до сьогодні в Україні не дозволили виробити ефективного практичного інструментарію залучення потенціалу сфери послуг для переходу економіки до моделі зростання.

Метою статті є визначення ролі сфери послуг у формуванні ВВП країни та формування пропозицій щодо оцінювання її внеску у забезпечення його зростання.

Виклад основного матеріалу. Збільшення ролі сфери послуг у світовій економіці свідчить про те, що вона є однією з найперспективніших галузей економіки, що швидко розвивається. Однак, в Україні спостерігається загострення проблеми недооцінювання важливості сфери послуг як для розвитку економіки, так і для соціально-економічного добробуту суспільства в цілому.

Дослідження з даної проблематики повинні базуватися на поєднанні:

- концептуальних засад теорії постіндустріального суспільства (Д. Белл, А. Турен та ін.), згідно якої індустріальне суспільство переростає у постіндустріальне суспільство, яке характеризується домінуванням сфери послуг, що пов'язано з радикальним прискоренням технічного прогресу, зниженням ролі матеріального виробництва, розвитком інформаційного сектора, зміною мотивів й характеру людської діяльності, появою нових типів виробничих ресурсів, істотною модифікацією соціальної структури суспільства в цілому;

- парадигми обов'язкової зміни співвідношення секторів виробництва у напрямі посилення ролі економіки послуг, формування наукового знання як самостійного елемента виробничих ресурсів;

- наукової традиції провідної ролі матеріального виробництва у економічному зростанні з урахуванням посткризових тенденцій світогосподарського розвитку.

Зокрема Д. Белл вважав, що оскільки постіндустріальне суспільство засноване на послугах, воно є грою між людьми й головне значення мають уже не мускульна сила і не енергія, а інформація. Основною діючою особою стає професіонал, тому що його досвід і знання дозволяють йому відповідати усім вимогам постіндустріального суспільства. Якщо індустріальне суспільство визначається через кількість товарів, що позначає рівень життя, то постіндустріальне суспільство визначається якістю життя, вимірюється послугами – охороною здоров'я, відпочинком і

культурою [1, с. 173]. Крім того, постіндустріальне суспільство він розглядає як суспільство знання в двоякому сенсі: по-перше, джерелом інновацій все більшою мірою стають дослідження і розробки; по-друге, прогрес суспільства, вимірюваний зростаючою часткою ВВП і зростаючою частиною зайнятої робочої сили, все більше визначається успіхами у сфері знання» [1, с. 290]. Таким чином, головною ознакою постіндустріального суспільства визначено зростаючу роль інформації та знань у процесі виробництва. А вітчизняними вченими визначено, що перехід від одного технологічного способу виробництва до другого пов'язаний з глибокими структурними змінами в економіці, у результаті на кожній стадії суспільного розвитку домінує певний сектор: доіндустріальне суспільство – сільське господарство; індустріальне – промисловість; постіндустріальне – сфера послуг [6].

В умовах трансформації економіки від індустріальної стадії розвитку до постіндустріальної, що супроводжується експансією послуг, сфера послуг перетворюється на важливе джерело зростання ВВП і є головним об'єктом для працевлаштування населення. При цьому науковці виокремлюють такі основні глобальні тенденції [7]:

- підвищення значимості нематеріальних форм виробництва, що приводить до якісних змін асортименту послуг;
- зміна ролі традиційних послуг (торгівлі, транспорту) як елементів обслуговуючої інфраструктури;
- розвиток телекомунікацій, фінансової сфери та комплексу наукомістких ділових послуг як вагомого чинника конкурентоспроможності;

- різке збільшення ролі соціальних послуг у забезпеченні економічного зростання;
- розвиток економіки послуг в інтеграції з матеріальним виробництвом.

До причин зростання ролі послуг для розвитку економіки переважно включають: підвищення ефективності сільського господарства і промисловості, що вивільняє робочу силу для зайнятості в сфері послуг; використання країнами відносних переваг у міжнародній торгівлі; спад частки інвестицій у ВВП у високорозвинених країнах і збільшення цієї частки у ВВП у країнах з низьким рівнем економічного розвитку; зростання доходів у населення; урбанізація; демографічні зміни; пожвавлення міжнародної торгівлі; зростання послуг, пов'язаних з виробництвом [2, с. 257].

Виходячи з причин зростання ролі послуг серед чинників, які визначають динаміку структури сфери послуг на довготривалу перспективу, слід виокремити такі: науково-технічний прогрес, здобутки якого формують нові види послуг, стимулюють структурно-технологічну модернізацію матеріального виробництва, й, відповідно сфери послуг; урбанізація, що породжує додаткові потреби в послугах, насамперед побутових і соціальних; масова автомобілізація та комп'ютеризація, що сформували відповідний сектор економіки послуг; збільшення витрат на послуги, пов'язані з освітою, охороною здоров'я, соціальним обслуговуванням; висока прибутковість окремих видів послуг, що сприяє швидкій окупності і покращенню ресурсного забезпечення їх розвитку.

У західних країнах послуги переважно враховуються в складі ВВП і становлять один з головних пріоритетів державної економічної політики. В Україні ж тільки незначна частина послуг в галузях будівництва, транспорту, зв'язку, у сфері обслуговування матеріального виробництва включалася до складу ВВП [3, с. 18; 4]. На противагу матеріальному, виробництво послуг (житлове і комунальне господарство, побутове обслуговування, охорона здоров'я, освіта, фізкультура і спорт, культура і мистецтво, наука та ін.) не враховувалося в сукупному суспільному продукті і національному доході країни. Фінансування окремих галузей сфери послуг здійснювалося з державного бюджету, причому як правило, за залишковим принципом ознакою. Ринок послуг було цілком монополізовано державою, а надання багатьох їх видів населенню не вважалося престижним, тому заробітна плата працівників була нижчою, ніж у провідних галузях народного господарства й кращі фахівці, як правило, у ній не затримувалися. На початку XXI ст. на ринку послуг продовжують домінувати підприємства державної, комунальної форм власності, що надають оздоровчі, освітні, житлово-комунальні послуги тощо. Однак, у країнах з розвинутою ринковою системою господарювання основою ринку послуг є малі підприємства, засновані на приватній власності.

Сьогодні в Україні сфера послуг є сектором економіки, який в умовах структурної кризи нарощує обсяги виробництва, що вчені пояснюють: скороченням державного фінансування, переходом надання послуг на платну основу, появою багатьох нових видів послуг (фінансово-кредитних і консалтингових, аудиторських, брокерських, трастових та ін.); привабливістю ринку послуг для

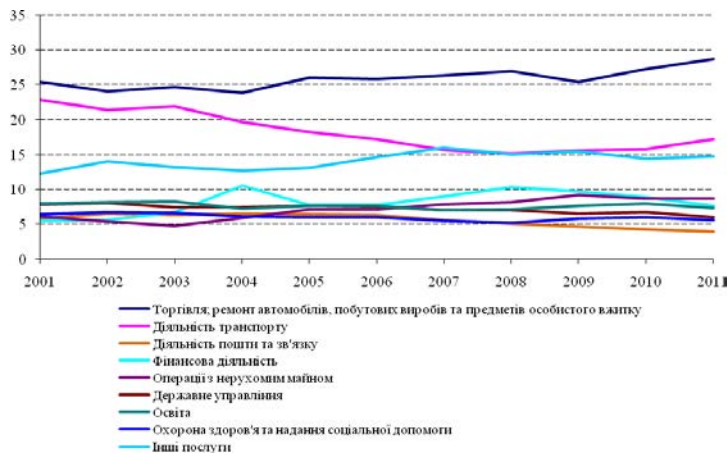

Рис. 1. Динаміка структури випуску послуг, %

Джерело: розроблено автором за даними [5]

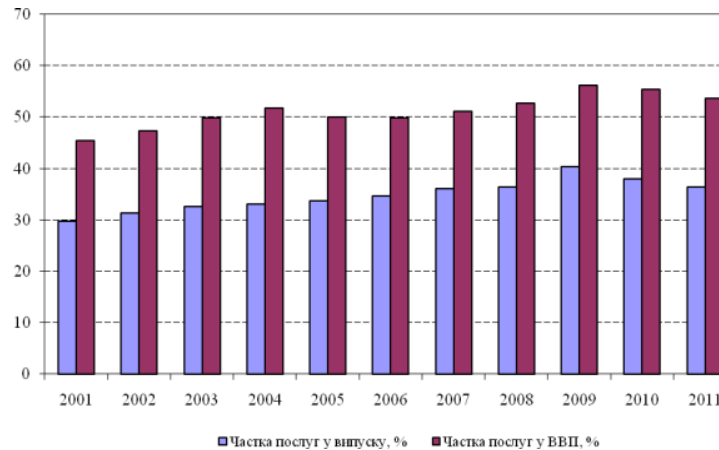

Рис. 2. Динаміка частки послуг у випуску та у ВВП за 2001-2011 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [5]

підприємців тому, оскільки надання окремих видів послуг практично не потребують значного стартового капіталу; посиленням конкуренції між підприємствами сфери послуг.

Проаналізувавши динаміку структури випуску послуг в Україні протягом 2001-2011 рр. (рис. 1), можемо побачити, що більш показовими щодо її змін є такі види послуг як: «торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку»; «діяльність транспорту»; «фінансова діяльність».

Частка такого виду послуг, як «торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку» у загальному обсязі випуску сфери послуг в період 2001-2004 рр. поступово зменшувалася від 25,4 до 23,8%, а протягом 2005-2011 рр. спостерігається її поступове зростання з 25,8% у 2005 р. до 28,7% у 2011.

Аналогічні тенденції у досліджуваному періоді властива і для «діяльності транспорту». Однак, її скорочення відбулося у 2001-2008 рр. з 22,8 до 15,2%, а зростати вона почала тільки у 2009 р. і поступово зросла до 17,2% у 2011.

Частка фінансової діяльності в період 2001-2008 рр. поступово збільшувалася, і становила від 5,5 до 10,4%, а в період 2009-2011 рр. мала тенденцію поступового зменшення і становила від 9,7 до 7,6%.

Також, аналіз динаміки частки послуг у випуску та у ВВП (рис. 2) показав, що в період 2001-2009 рр. в частка послуг у випуску поступово зростала, та становила від 29,7 до 40,4%. В період 2010-2011 рр. частка послуг у випуску поступово зменшувалася від 38,0 до 36,4%.

Крім того, частка послуг у ВВП, в період 2001-2004 рр. поступово зростала на 1,8-2,5% щорічно і становила від 45,4 до 51,7%. Після незначного спа-

ду у 2005р. до 50%, в період 2005-2009 рр. знову мала тенденцію поступового зростання (в межах 1,3-3,4% щорічно) і у 2009 р. досягла 56,1%. Однак у період 2010-2011 рр. частка послуг у ВВП поступово зменшилася до 53,7%.

Таким чином, спостерігається поступове зростання динаміки сфери послуг у випуску та у ВВП, що є позитивним для економіки країни, оскільки її розвиток відбувається на основі залучення все більшої кількості підприємців та створення нових робочих місць. Крім того, розвиток окремих видів діяльності з надання послуг не потребує вкладення значних фінансових ресурсів виходячи з порівняно швидкого терміну їх окупності.

Висновки і пропозиції. Світовий досвід показує, що діяльність у сфері послуг може забезпечити підвищення ефективності функціонування національної економіки. Сучасні тенденції її розвитку супроводжуються підвищенням добробуту та зміною структури, що характеризуються зростанням значення послуг як в системі потреб людини, так і в структурі економіки України. Однак, сфера послуг в Україні, яка до сьогодні перебуває у стані становлення, формує значну частку ВВП та забезпечує робочі місця значній частині населення.

Таким чином, роль сфери послуг в сучасній економіці пов'язана з можливістю використання її потенціалу для подальшого економічного зростання, тому, крім поглиблення теоретико-методологічних засад щодо внеску сфери послуг у формування ВВП, дослідження перспектив її розвитку має передбачати й розробку практичних рекомендацій стосовно структурної трансформації та пропозицій з удосконалення державного регулювання сфери послуг.

Список літератури:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ. В. Л. Иноземцев. – 2-ое изд., испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.
2. Мальська М. Теоретико-методологічні засади оцінки місця і ролі сфери послуг у системі національної економіки країни / М. Мальська // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2011. – Вип. 28. – С. 253-261.
3. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг : [навчальний посібник] / О. Б. Моргулець. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
4. Моргулець О. Б. Сфера послуг України: реалії сьогодення / О. Б. Моргулець, Л. М. Клеца // Вісник КНУТД, 2009. – № 3. – С. 154-159.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>
6. Чухно А. Постиндустриальная экономика: теория, практика и их значение для Украины / А. Чухно // Экономика Украины. – 2005. – № 11. – С. 48-55.
7. Янковська Л. А. Стратегічні пріоритети розвитку сфери послуг України на засадах постиндустриальної економіки [Електронний ресурс] / Л. А. Янковська // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1775>

Конах С.С.

Институт экономики и прогнозирования
Национальной академии наук Украины

РОЛЬ СФЕРЫ УСЛУГ В ФОРМИРОВАНИИ ВВП

Аннотация

В статье рассмотрено значение сферы услуг для развития экономики страны, в частности в контексте ее вклада в формирование ВВП. Рассмотрены факторы трансформации сферы услуг в постиндустриальной экономике. Определены современные тенденции динамики структуры сферы услуг в Украине. Обоснована необходимость совершенствования государственной политики по активизации развития сферы услуг и выработки эффективного практического инструментария привлечения ее потенциала для перехода экономики к модели роста.

Ключевые слова: сфера услуг, экспорт услуг, постиндустриальная экономика, структура ВВП, доля услуг в ВВП.

Konakh S.S.

Institute of Economics and Forecasting
National Academy of Sciences of Ukraine

THE ROLE OF THE SERVICE INDUSTRIES IN FORMATION OF GDP

Summary

In this article value of the sphere of services for development of national economy, in particular in the context of its contribution to formation of GDP, are considered. Factors of transformation of a services sector in post-industrial economy are considered. Current trends of dynamics of structure services sector in Ukraine are determined. The necessity of improvement of a state policy for activation development of a services sector and developing of effective practical tools of attraction its potential for economy transition to growth model is proved.

Keywords: the sphere of services, exports of services, postindustrial economy, the structure of GDP, the share of services in GDP.

УДК 65:658.3.07

НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ В КОНТЕКСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Красношапка В.В., Коваленко А.О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

Досліджуються базові підходи до навчання та розвитку персоналу на підприємствах України. В роботі порівнюються витрати керівника на вдосконалення професійних вмінь співробітників на закордонних підприємствах та в Україні. Також в статті досліджується взаємозалежність конкурентоспроможності підприємства від якості навчання та розвитку персоналу. Наводиться приклад організації безперервного навчання та розвитку персоналу на АО «НКМЗ». Пропонуються рекомендації щодо удосконалення системи розвитку персоналу на підприємстві.

Ключові слова: навчання та розвиток персоналу, конкурентоспроможність, ринок праці, управління персоналом.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших чинників успішного економічного розвитку підприємства є висококваліфікований персонал. Найкращим внеском в розвиток своєї фірми з боку керівника була і залишається інвестиція в людський капітал. Це означає, що чим більше буде приділено уваги щодо навчання і розвитку персоналу, тим ефективніше досягатимуться цілі організації і виконуватимуться певні завдання.

Дана проблема є актуальною в Україні, оскільки європейський досвід управління лише набирає своїх обертів. Стосовно навчання і розвитку персоналу можна сказати, що в західноєвропейських країнах, Америці та Японії даний підхід практикується з другої половини ХХ ст. Провідні зарубіжні підприємства витрачають на професійне навчання і підготовку кадрів на виробництві – від 2 до 10% фонду оплати праці. Періодичність професійного навчання працівників у розвинених країнах складає не більше 3-х років. Що ж стосується України, то існують певні проблеми стосовно виділення коштів на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів. Це зумовлено багатьма факторами, одними з яких є небажання керівника витрачати кошти на вдосконалення професійних якостей персоналу; невідповідність між отриманими знаннями та посадою працівника, що загалом призводить до неефективності витрачених коштів і т.д.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням щодо навчання і розвитку персоналу займаються вчені не лише в Україні, а й за її межами. Зокрема, можна згадати Амошу О.І., Дроздову А.О., Заклекту О.С., Захарову О.В., Ситник О.Ю. та ін. В своїх роботах дані вчені розглядають нові форми

навчання і розвитку персоналу, а також аналізують процес вдосконалення системи навчання та розвитку персоналу на підприємствах України.

Вирішення даної проблеми дозволить використовувати теоретичні напрацювання і рекомендації стосовно витрат на навчання і розвитку персоналу на практиці в українських підприємствах незалежно від форми власності та характеру діяльності, а також удосконалити механізм бюджетування на прикладі зарубіжних розвинених компаній.

Вищезазначені автори розглядають навчання та розвиток персоналу з точки зору теоретичної методології, розробляють нові моделі розвитку персоналу на підприємстві та наводять статистичні дані стосовно витрат керівника на вдосконалення знань співробітників.

Метою статті є дослідження взаємозалежності між навчанням і розвитком персоналу та конкурентоспроможністю підприємства.

Виклад основного матеріалу. Україна, займаючи 76 місце серед 187 країн за Індексом людського розвитку 2011 р., належить до групи країн із високим рівнем людського розвитку, посідаючи 82 місце серед 142 країн за загальним Індексом глобальної конкурентоспроможності 2011–2012 рр. та знаходиться на перехідному етапі від факторо-орієнтованої економіки до економіки, орієнтованої на ефективність. Вища освіта та професійне навчання є складовими дванадцяти засад конкурентоспроможності країн при розрахунку загального індексу конкурентоспроможності. За індикатором «осяжність / розмір навчання штату» Україна займає лише 109 позицію, тоді як в США, Японії і Франції навчання персоналу вважається однією із конкурентних переваг [2].